

Nizami TAĞISOY

NƏSİMİDƏ ALLAHIN ADLARININ ZİKRI

Şərq poetik fikrinin inkişafında İmadəddin Nəsiminin orijinal yaradıcılığı xüsusilə seçilir. Onun zəngin bədii-fəlsəfi əsərləri sənətkarın qeyri-ordinar düşüncəsinin ifadəsi kimi daim nəzərləri cəlb etmişdir. Altı əsrdən artıqdır ki, Nəsimi sözü əvvəlkindən daha çox ürəkləri fəth edir. Nəsiminin yaradıcılığı o qədər ümumbəşəri və monumentaldır ki, onu əksər Şərqi xalqları - türkmənlər, paştular, farslar da özlərinin sənətkarı kimi qəbul edirlər. Bu da Nəsimi yaradıcılığında ümumbəşəri ideyalarla bağlıdır. Nəsiminin yaradıcılığı islam əxlaqı, milli-mədəni, mənəvi dəyərlər kontekstində inkişaf etsə də, onun digər dinlər, təriqətlər, məzhəblər və səmavi kitablarla tanışlığı da maraq doğurur. Bu isə Nəsiminin öz dövrünün dərin və geniş zəka sahibi olması ilə əlaqədardır. Digər xalqların Nəsimini öz şairi kimi öyrənmələri bizi ona görə məmnun edir ki, onun qələmə aldığı mövzular mahiyyəti etibarilə onların da ruhuna hakimdir.

Nəsimi yaradıcılığı və poetik-fəlsəfi axtarışları ilə nəinki doğma türk və Şərq ədəbiyyatlarının ənənələrini davam və inkişaf etdirib, həm də bu ənənələri hədlərini nəzərəcarpacaq dərəcədə genişləndirməklə janr və mövzu diapazonunu zənginləşdirib.

Nəsiminin yaratdığı nümunələr digər sənətkarların yaradıcılığından öz orijinallığı, novatorluğu və fəlsəfi tutumu ilə fərqlənir. Bu fərqlər özünü nəinki forma və məzmun, həm də ətraf aləmə, Ulu Yaradana münasibətdə, onları fərdi tefəkkür bucağından idrak etməsindədir. Hər şeydən öncə, Nəsimi sözü (müqayisə et "logos") dini-fəlsəfi rakursdan yeni mərtəbəyə qaldırmağa müvəffəq olub. O, Qurandan gələn izah və yanaşmaları "Allah - söz - insan" üçbucağından işıqlandırmağa nail olub. "Söz" onun tərəfindən müsəlman panteizmi məstəvisində dərk olunub. Nəsimiyə görə söz özünün altihədlı xronotoplarına malik olsa da, onun hədləri, dərinliyi və uzunluğu yoxdur. Onun fəlsəfi düşüncəsində Yaradan və söz analogi mahiyyət daşımaqdadır. Yaradan mahiyyətini hərfdə, sözdə və ifadədə göstərir.

Nəsimi bütün yaradıcılığını dinə, irfana sevgidən yoğrulan Həqiqət axtarışına, Allaha xidmətdə və daxilən Allahla birləşməyə həsr etməklə, həm də insanın cismani məhvindən sonra, onun xoşbəxt olacağına təmin edilməsinə inanır. Nəsimi dünyagörüşü, Allahı, insanı dərkə hürufizmin fəlsəfi-estetik dərkini yeterincə genişləndirib, onu insanın həyatı və mənəvi ehtiyacları ilə yaxınlaşdırır. Nəsiminin hürufilik baxışlarının başlıca məqsədi həqiqi biliklərə sahib olmaqla kamilliyə yetişməkdən ibarətdir. Yalnız bu yolu özünə həmdəm seçənlər "Ənəl-Həq" formulasının başa düşülməsi ilə mənəvi haqq əldə etməklə həqiqətə qovuşa bilərlər.

Nəsiminin dini - estetik - fəlsəfi sisteminin əsasını da elə bu metafizik, mistik "Ənəl-Həq" kəlamı təşkil edir. Eyni zamanda Nəsimi "Ənəl-Həq" in nüvəsinə baş vurduqca özü üçün onu da müəyyən edir ki, "Ənəl-Həq" onun poetik tefəkkürünün bu sferasına güc verən yeganə mənbə deyildir. Lakin Nəsimi eyni zamanda bildirir ki, o, "əhli-irfan"dır. Yaratdığı poetik nümunələrdə onun ideyalar sistemi və konsepsiyası şairin hürufizmin dini-fəlsəfi platformasını və eyni

